PlusInterview

Marjolijn de Cocq 10 juni 2023, 03:00

Saskia Goldschmidt schreef over vrouwelijke piloten: ‘Natuurlijk was er seksisme, maar er waren ook veel sterke vrouwen’

In haar nieuwe roman Kukuruznik verweeft Saskia Goldschmidt de geschiedenis van de vrouwelijke vliegpioniers met een familieverhaal over oorlogstrauma. ‘Deze vrouwen hadden niet alleen de moed om in hun eentje in een klein vliegtuigje te stappen en records te vestigen, maar ook de moed om af te wijken.’

De eerste aviatrice diende zich al jaren geleden aan in haar leven, toen Saskia Goldschmidt research deed voor wat haar eerste roman zou worden, het zeer succesvolle en internationaal vertaalde De hormoonfabriek uit 2012, geïnspireerd op het waargebeurde verhaal van seksueel misbruik bij de farmaceutische multinational Organon.

“Ik werkte me door een jaargang kranten, het Provinciaals Brabants Dagblad uit 1938, toen ik op een bericht stuitte over de Franse vliegenierster Maryse Hilsz die op haar langeafstandsvlucht van Parijs naar Saigon was verdwenen boven Perzië en dagen na haar vermissing, schommelend op de rug van een kameel, omringd door bedoeïenen uit de woestijn tevoorschijn was gekomen. Ik was meteen afgeleid.”

Goudmijn

Ze moest door met haar lopende onderzoek, maar ze maakte wel een notitie. Toen ze later alsnog in de geschiedenis van de vrouwelijke vliegpioniers dook, bleek dat een goudmijn; er waren er zo’n 160, 170 die tegen alle discriminatie en uitsluiting in de cockpit inklommen, stunts uithaalden, vliegrecords overtroffen, zich opofferden in oorlogen en op velerlei wijze geschiedenis schreven.

Goldschmidt zet de schijnwerpers op een aantal van hen in haar nieuwe rijke roman Kukuruznik, binnen het raamwerk van een familieverhaal over oorlogstrauma. Gelardeerd met verhalen over vliegende beestjes die op hún manier geschiedenis schreven.

Met een bijzonder kruip-door-sluip-doorhuis op de Wallen dat haast een personage op zich is en waarin de mensenschuwe Noa zich na de dood van haar vader verschanst met zijn geheimzinnige nalatenschap.

In uw nawoord noemt u de boeken De rustelozen van Olga Tokarczuk en Cloud Atlas van David Mitchell als bevestiging van uw idee dat een roman met personages en verhaallijnen die ogenschijnlijk weinig met elkaar te maken hebben, ‘samen tot een goed boek gesmeed kunnen worden’. Ook u vermengt veel verschillende ingrediënten tot de samenhang zichtbaar wordt.

“Een dierbare vriend vond het arrogant dat ik dat zo had opgeschreven, dat ik mezelf op een voetstuk had geplaatst. Ik schok daarvan. Want ik zeg niet dat ik me aan deze schrijvers kan meten, het zijn inspiratiebronnen. Toen ik aan het jongleren was met alle perspectieven en tijden en personages dacht ik: kan ik het leesbaar houden? Ja, wist ik, want zij doen het ook.”

En dat begon allemaal met dat ene krantenberichtje van 5 januari 1938.

“Ik ben De hormoonfabriek gaan schrijven maar ondertussen ben ik wel enorm gaan googelen, wat dat betreft is internet zo heerlijk. Ik was verbijsterd hoeveel vliegeniersters er zijn geweest en wat een maffe, bijzondere wijven het waren. Mensen hebben vaak het idee dat de emancipatie iets was van de jaren zestig, van mijn generatie en de generatie na mij en dat het daarvoor was zoals in de jaren vijftig. Maar het is een hele slingerbeweging geweest. De roaring twenties waren niet voor niets een wilde tijd. Natuurlijk was er seksisme. Maar er waren ook veel sterke, onaangepaste vrouwen.”

“Vliegen is zo’n metafoor, ook voor ontsnappen aan ellende en de dingen die je vasthouden. Het is zo symbolisch en zo’n autonome handeling. Wat ook meteen opviel: als een man neerstort, komt dat door een mankement aan het vliegtuig of slecht weer. Als een vrouw neerstort, is dat omdat ze niet kan vliegen of het benzinekraantje niet heeft dichtgedraaid. Of dit niet heeft gedaan of dat.”

“Maar ik raakte helemaal in de ban van de waanzinnige verhalen. Adrienne Bolland werd door vliegtuigfabrikant Caudron gecontracteerd onder het mom van: vliegen is zo gemakkelijk, zelfs een vrouw kan het. Daar adverteerde hij mee.”

“Bolland was de eerste die de route tussen Argentinië en Chili ontsloot en zo de Andes bedwong, maar schrijver en vliegenier Antoine de Saint-Exupéry verzwijgt haar totaal en dicht dat heldendom toe aan zijn kameraad Jean Mermoz. Hij heeft haar weggevlakt, hij kon het niet uit zijn pen krijgen. En dat soort dingen is nog steeds aan de hand!”

“Nog een mooi verhaal: toen Bolland net haar brevet had liet Caudron haar bij wijze van publiciteitsstunt als eerste vrouw over het Kanaal vliegen. Maar ze kwam maar niet aan op de Engelse kust waar alle journalisten en fotografen stonden te wachten. Op het laatste moment had ze zich bedacht en was naar Brussel gevlogen waar een bevriende piloot een borrel gaf. Ze had een wilde nacht, haar gage en het geld voor benzine voor de terugvlucht verbrast. Toen ze directeur Caudron de volgende dag belde, zei hij dat hij dacht dat ze verzopen was. Haar antwoord: dat ze wel verzopen was, maar niet in water.”

Als ik u nu niet onderbreek, rolt u van het ene mooie verhaal in het andere. Maar die zijn in uw boek te vinden.

“Het is zo typerend, ik werd er ook vrolijk van. Ik dacht: waarom kende ik deze vrouwen helemaal niet? Het zijn inspirerende voorbeelden. Deze vrouwen hadden niet alleen de moed om in hun eentje in een klein vliegtuigje te stappen en records te vestigen, maar ook de moed om af te wijken.”

“In biografieën die over hen zijn geschreven staat altijd hoeveel ze hebben moeten opofferen, dat het leven van een pilote niet te combineren viel met het huwelijk of kinderen krijgen. Het kwam niet bij de schrijvers op dat het mogelijk juist een ontsnapping was aan die verwachting, een geweldige uitweg.”

Gruwelijk is het verhaal over de Russische meisjes die in hun Kukuriznik, een lichte tweedekkers, tijdens de Tweede wereldoorlog door het duister moesten vliegen, zonder parachutes, om nachtelijke verrassingsbombardementen uit te voeren.

“Daar was ik ook heel erg van onder de indruk. Die meisjes werden geboren in de stalinistische Sovjet-Unie, geïndoctrineerd, en wilden toen Duitsland de Sovjet-Unie had aangevallen ook vechten voor het vaderland. Het 558ste regiment bestond alleen uit meisjes, ‘nachtheksen’ zoals ze werden genoemd. Die met het minste materiaal moesten vliegen, in het donker moesten ze leren zien. Ook een prachtige metafoor voor wat we in ons leven te doen hebben. We groeien op met donkere verhalen in families waar nooit over gesproken wordt, waardoor je moet leren zien in de duister.”

Zoals uw hoofdpersoon Noa, die door het trauma van haar ouders niet echt heeft durven leven, leert zien in het duister. Door de geschriften die haar vader haar nalaat over onder meer de aviatrices en die haar leiden naar dat wat hij verborgen heeft gehouden.

“Ik had een heleboel fantastische verhalen maar die vormen tezamen nog geen boek, geen literatuur. Ik bedacht dat er een vrouw moest zijn die alles in handen zou krijgen, maar ik

wilde daarvoor per se niet weer research moeten doen. Zo is ze een gigagrote uitvergroting van mijzelf geworden. Want ik weet hoe het is om te leven met een ouder met oorlogstrauma."

"En zo is Kukuruznik uiteindelijk ook niet per se een roman geworden over vliegen, maar over hoe trauma van generatie op generatie wordt doorgegeven. Dat zit overigens ook in het vliegverhaal over Rosey Rose, dat is gebaseerd op het levensverhaal van de eerste Afro-Amerikaanse pilote en stuntvliegster Bessie Coleman. Ik heb me overal behoorlijk netjes aan de feiten gehouden, maar bij haar ben ik zo erg gaan fabuleren dat ik haar een andere naam heb gegeven."

En wat haar vader Noa nalaat, leidt tot een stevige plot die zich uiteindelijk ontvouwt.

"Die vliegverhalen fungeren als een soort spiegel, waarbij Noa zich de vraag stelt: wat hebben ze met háár te maken? Waarom wilde haar vader dat ze dit zou lezen? En langzaam openbaart zich dat. In tegenstelling tot schrijvers die met veel dedain over een plot spreken, ben ik er een groot voorstander van. Een goede plot is behulpzaam bij leesplezier."

En dan speelt dit alles zich af in wat u in uw boek Brouwersburg noemt, een huis op de Wallen met een torentje dat bestaat uit een aantal met elkaar verbonden eeuwenoude panden. Burgermeesterswoning geweest, bierbrouwerij, meisjeshuis. Daarvoor stond Vredenburgh model in de Vredenburgersteeg, in 1979 gekraakt.

"Ja. Ik kwam er vlak nadat het was gekraakt, ik zat in die tijd helemaal in de krakersscene. Mijn boek is niet autobiografisch, maar alles wat ik kon gebruiken uit mijn eigen leven heb ik uitgelicht. Mijn geliefde is bij de kraak geweest, ik ben er in 1981 komen wonen. Hij heeft er non-stop gewoond tot '93, ik ben op een woonboot gaan wonen. We hadden een kind maar het waren wilde tijden en we hoefden niet per se een gezinnetje. Toen ons tweede kind in 1989 werd geboren, werden we gek van het gesjouw met al die tasjes en ben ik weer ingetrokken. Die kelder van Noa was echt onze kelder. Maar het huis heeft in mijn boek ook zo'n belangrijke rol gekregen door de twee extremen: Wat is er mobieler dan een vliegtuig? Wat is er statischer dan een huis? Ja, wéér een metafoor."

Saskia Goldschmidt (Amsterdam, 1954) werkte als theaterdocent en ontwikkelde projecten voor het basis- en voort-gezet onderwijs. Ze debuteerde in 2011 met Verplicht gelukkig, portret van een familie, waarin ze haar zoektocht naar haar verzwegen Joodse familiegeschiedenis beschrijft. In 2012 verscheen de succesvolle roman De hormoonfabriek, daarna volgden De voddenkoningin en Schokland. Ook bezorgde ze Dagboek uit Bergen-Belsen van Renata Laqueur. Kukuruznik is haar eerste roman bij Meulenhoff.

Saskia Goldschmidt. BEELD HARMEN DE JONG

https://www.parool.nl/boeken/saskia-goldschmidt-schreef-over-vrouwelijke-piloten-natuurlijk-was-er-seksisme-maar-er-waren-ook-veel-sterke-vrouwen~b50059d3/